

DEMOCRÀCIA ECOLÒGICO-SOCIAL

LEONARDO BOFF

De la Comissió de la Carta de la Terra, Brasil

La democràcia és un ideal i una realitat. Un ideal amb les característiques de la utopia i, per tant, sempre oberta cap amunt i cap endavant, i, al capdavant, inassolible. I una realitat en aquelles societats que intenten concretar l'ideal en les condicions històriques, socials i ecològiques possibles i, per tant, sempre limitada. Entre l'ideal i la realitat es dona el procés de construcció permanent de la democràcia, en la mesura en què s'amplia la ciutadania i el poder dels ciutadans. Com més es potenciïn aquests dos valors més i més democràcia hi haurà i més es garantirà la seva sostenibilitat.

1. Nou ideal democràtic

El pressupost bàsic de tota democràcia és aquest: el que interessa a tothom ha de poder ser decidit per tothom, ja sigui directament o bé a través de representants. Com es desprèn de tot plegat, la democràcia no s'avé amb l'exclusió. A la majoria dels països llatinoamericans on existeixen grans majories marginades i excloses –al Brasil en són 50 milions-, la democràcia presenta trets d'irrealitat. Amb tot, es propugna una democràcia enriquida, especialment en els moviments socials de base, tot proclamant l'ideal següent: *una societat en la qual tothom hi pugui cabre, inclosa la natura*. Per tant, es pretén una democràcia més que delegatòria i representativa: una democràcia inclusiva, com a valor universal, participativa, i ecològico-social.

Aquest últim aspecte, l'ecològico-social, mereix ser aprofundit, ja que representa un punt d'enriquiment en la nostra comprensió habitual de la democràcia. Ens obliga a superar un límit intern al discurs clàssic de la democràcia: el fet de ser encara antropocèntrica, centrada tan sols ens els éssers humans com a ciutadans.

L'antropocentrisme és un equívoc, perquè l'ésser humà no és pas un centre exclusiu, com si tots els altres éssers només tinguessin sentit en tant que sotmesos a ell. Ell és una baula, entre d'altres, de la cadena de la vida. Tots els éssers vius són parents entre si, cosins i cosines i germans i germanes, ja que tots posseeixen el mateix codi genètic de base: les quatre bases fosfatades i els 20 aminoàcids.

Sense les relacions amb la biosfera, amb el medi ambient i amb les precondicions físico-químiques, l'ésser humà no existeix ni subsisteix. Uns elements tan importants han de ser inclosos en la nostra comprensió de democràcia contemporània en l'era de la conscienciació ecològica i planetària. Segons aquesta, naturalesa i ésser

humà estan indissolublement units, de tal manera que posseeixen un mateix destí comú.

2. Democràcia i cosmologia contemporànies

La perspectiva ecològico-social té, a més, el poder d'inserir la democràcia en la lògica general de les coses. Avui sabem, gràcies a les ciències de la Terra, que la llei bàsica que continua actuant en la constitució de l'univers i de tots els ecosistemes és la sinèrgia, la simbiosi i la relació de tots amb tots en qualsevol moment i circumstància. Fins i tot la supervivència del més fort per la selecció natural de Darwin, en part vàlida al regne dels éssers vius, s'inscriu dins aquesta llei universal. Gràcies a ella es garanteix la diversitat i s'inclou també el més dèbil, que en el joc de les inter/retrorelacions té possibilitats de sobreviure.

La singularitat de l'ésser humà, segons diuen antropòlegs de renom com els xilens Maturana i Varela, consisteix en el fet de comparèixer com a ésser de sociabilitat, cooperació i convivència. Tal singularitat apareix millor quan el comparem amb els simis superiors, dels quals ens diferenciem en tan sols un 1,6% de la càrrega genètica. Aquests també posseeixen vida social, però s'orienten per la lògica de la dominació i de la jerarquia.

Quan sorgeix l'ésser humà, fa uns quants milions d'anys, comença a funcionar la cooperació en comptes de la competitivitat i la subjugació. Concretament, els nostres ancestres humanoides sortien per caçar, portaven els aliments i se'ls repartien socialment. Aquest 1,6% d'àcids nuclèics i de bases fosfatades que ens diferencia fonamenta l'ésser humà com a tal: com a ésser de cooperació.

Ara bé, la democràcia és el valor i el règim de convivència que millor s'adequa a la naturalesa humana cooperativa i social. Allò que ve inscrit en la seva naturalesa es transforma en projecte político-social conscient, fonament de la democràcia: la cooperació i la solidaritat sense restriccions. Dur a bon port la democràcia, de la millor forma que puguem, significa avançar cada cop més cap al regne del que és específicament humà. Significa relligar-se també més profundament amb el tot i amb la Terra, que se sustenten també pel principi de la cooperació.

3. Nous ciutadans: els éssers de la natura

Els cosmòlegs vénen afirmant amb insistència que la vida s'ha d'entendre com un moment de la història evolutiva de l'univers, quan la matèria, col·locada lluny del seu equilibri, es fa complexa i s'autoorganitza. La vida humana és un capítol de la història de la vida. Com a humans, d'acord amb el mite antic, venim de l'humus (humus=homo); és per això que som fonamentalment Terra, que en la seva evolució arriba al moment de sentir, de pensar, d'estimar i de venerar. No vivim només sobre la Terra, sinó que en som fills i filles. Millor dit: som la pròpia Terra que sent, pensa, estima i venera. És per això que notables astrofísics i biòlegs, com ara Lovelock, Megullis, Sathouri, Swimme i Berry, entre d'altres, sostenen que la Terra és un gran organisme viu. Una mostra d'aquest equilibri en tots els seus elements físico-químics que tan sols un ésser viu pot revelar. L'anomenen Gaia, nom mitològic dels grecs per designar la Terra com a vivent, o com a Magna Mater i Pacha Mama, segons els nostres indígenes llatinoamericans.

Si és així, aleshores la Terra és portadora de subjectivitat, de drets i de relativa autonomia. Tant ella com els ecosistemes que la componen. Hi ha la *dignitas Terrae*, la dignitat de la Terra, que reclama respecte i veneració.

S'impesa l'ampliació de la personalitat jurídica a la Terra, l'aigua i els boscos. Com bé diu el pensador francès Michel Serres: «La Declaració dels Drets de l'Home ha tingut el mèrit de dir que "tots els homes tenen drets" i el defecte de pensar que "només" els homes en tenen». Els indígenes, els esclaus i les dones han hagut de lluitar per ser inclosos en "tots els homes". I avui aquesta lluita inclou la Terra i la natura sencera, amb els seus sistemes, que són també subjectes de drets i, per tant, nous membres de la societat ampliada.

Hem creat una màquina de la mort, capaç de destruir l'espècie humana i gran part de la vida de la Terra-Gaia.

És per aquest motiu que ja no podem excloure-la del nou pacte social planetari, base de la societat mundial que volem democràtica. Hobbes, Locke, Rousseau i Kant partien del pressupost que el futur de la Terra estava garantit per les forces directrius de l'univers. Avui ja no és pas així. Un cop devastada Gaia, no hi ha més base per cap mena de ciutadania i de democràcia. Si volem sobreviure plegats, la democràcia també ha de ser biocràcia i cosmocràcia. Ras i curt: una democràcia ecològico-social que assumeixi la preservació de la Terra, i la inclogui en el pacte social.

Ha sigut a causa d'aquesta consciència que els governs, atents a la cura ecològica (com ara el govern de l'Estat d'Acre, al Brasil), han creat el mot "forestania". Amb aquest mot es vol donar a entendre una nova forma de relació del ciutadà, habitant del bosc. Conviu amb el bosc, com un nou ciutadà, viu de la seva biodiversitat sense agredir-la o finiquitar-ne la riquesa. Així mateix, el moviment de l'agroecologia desenvolupa una semblant comprensió de la forestania. Es tracta d'una nova relació interactiva de l'home amb la natura, en la qual tots dos es veuen inclosos i respectats. Es podria parlar, doncs, d'ecoagricultura.

Una ciutat no viu únicament de ciutadans, institucions i serveis socials. També hi viuen paisatges, arbres, ocells, muntanyes, pedres, aigües, rius, llacs, mars, atmosfera, aire, estrelles en el firmament, el sol i la lluna. Sense aquestes realitats ens moríem de solitud, com va dir el savi indígena Seattle l'any 1854. Són els nous ciutadans amb els quals hem d'aprendre a conviure en harmonia. Cal una educació ecològica perquè els humans aprenguin a acollir tots els éssers humans com a co-ciutadans, en el respecte, en la justa relació i en la germanor universal. Vet aquí el sorgiment de la democràcia ecològico-social, un enriquiment necessari de la democràcia clàssica en uns temps de nova consciència ecològica i de responsabilitat pel futur comú de la Terra i la Humanitat.

El nombre d'espècies animals i plantes en perill d'extinció, l'any 2006, és ja de 16.119: "un de cada tres amfibis, una quarta part de les plantes coníferes del món, més d'una de cada vuit aus i un de cada quatre mamífers".

El creixement de la concentració de CO2 pot ser més destructiu que la desforestació. Les zones més afectades seran la regió del Cap (Sudàfrica), el Carib, el Mediterrani i els Andes tropicals, que perdran 3.000 espècies de plantes. Al Carib, Indonèsia-Birmània

i els Andes tropicals, desapareixeran 200 espècies de vertebrats.

L'ós polar (*Ursus maritimus*) serà una de les víctimes més notòries de l'escalfament planetari, atès que el fenomen "es nota més a les regions polars, on el gel marí de l'estiu es veurà reduït entre un 50 i un 100% en els pròxims 50-100 anys". La població dels óssos polars disminuirà en un 30% en els propers 45 anys.

Un 56% de les 252 espècies de peixos del Mediterrani, i el 28% de les de l'Àfrica

de l'Est, estan en perill d'extinció. "Les espècies marines estan tan exposades a l'extinció com els seus companys terrestres".

L'increment de CO2 (en menys d'un segle es duplicarà) i el corresponent escalfament planetari faran desaparèixer 56.000 plantes i 3.700 vertebrats. És a dir: un 40% en les zones més amenaçades del planeta.

(Dades de la UMNC, Unió Mundial per la Conservació de la Natura, que aplega 81 estats).